

«Штунди» – слово

У просторіччі цих людей називають штундами, і це вважається поганим тоном. Хоча, у принципі, нічого образливого в цій назві нема. Енциклопедія трактує це слово як застарілу історичну народну назву протестантів в Україні, новонавернених із числа українців.

Чому штунди? Бо німецькою мовою штунде – це година. і якраз молитовні години (штунде) із читанням Священного Писання та співом гімнів були основною відмінністю протестантів від православних.

Де взялись і як поширилися в нашому краї перші протестантські (штундистські) течії? Пропонуємо читачам «7 днів» цікаве, на нашу думку, історичне дослідження із цього приводу.

До історії протестантизму на Рівненщині

Одними з перших, більш масових порівняно з представниками інших протестантських течій у нашому краї були меноніти, лютерани, гусити. Що про них відомо?

Меноніти. Назва походить від Мено Сименса – відомого релігійного реформатора з Нідерландів. Він був католицьким священиком, але в 1531 році перейшов в анабаптизм, а згодом очолив нову протестантську громаду менонітів. Деякі дослідники вважають їх вихідцями з Німеччини. Інші, зважаючи на те, що меноніти з'явилися у Західній Європі в період протестантської Реформації XVI століття, відносять їх до голландців, фламандців, північних германців, які в XVI–XVII століттях з'явилися у районі Гданська (Польща) й розселилися по берегах Вісли. Розподіли Польщі наприкінці XVIII століття призвели до того, що їх поселення виявились на території, яку контролювали менш

терпимі до менонітів пруські правителі. Адже головними рисами християн меноніти вважали смирення, відмову від насилля, духовне самовдосконалення. У повсякденному житті (одязі, зачісках тощо) вони дотримувалися стриманості та консерватизму і жили в самоізоляції від суспільства, держави. Серед основних канонів: покаяння в гріхах, свідоме хрещення по вірі.

Фрідріх Вільгельм II зобов'язав менонітів до військової служби. Натомість Катерина II (частина Речі Посполитої відійшла в ході розділів до Російської імперії), заохочуючи менонітів до переселення в Росію, обіцяла не брати іноземних колоністів до війська. Так меноніти опинилися в Росії, в тому числі й у Волинській губернії. У державному архіві Житомирської області зберігаються дані про сімейства «меноністів», які бажали поселитися на вільних землях Рівненського повіту, та

свідочтва на право переселення деяких родин із Таврії до Волинської губернії від 10 березня 1845 року. Велика енциклопедія 1904 року надає інформацію: «Перші колоністи з'явилися у Волинській губернії в 1787 році. Це були меноніти-німці».

Меноніти заснували на Волині в Острозькому повіті колонії Карлсвальд і Софіївку. Вони займалися сільським господарством. З місцевим населенням жили в мирі. У 1870 році російський уряд скасував відмову від несення менонітами військової служби. Тому меноніти, заручившись запевненням уряду Канади про звільнення від військового обов'язку, емігрували туди. До 1912 року вони повністю залишили Софіївку і Жозефін (Луцький повіт) – найбільші менонітські колонії на Волині.

Лютерани. Лютеранство – один із головних напрямів у протестантизмі. Його пов'язують з етнічними німцями. Виникло лютеранство в результаті реформаторського руху в Європі в XVI столітті. Основні його вчення сформовані Мартіном Лютером. Вони засновані на засадах виправдання вірою. Лютерани вважають, що духовництво не наділене благодаттю посередників між Богом та людьми. Лядину рятують лише особиста віра в Бога, а не благодіяння святих чи добрі справи на користь церкви. Лютерани визнають як джерело віровчення Біблію. Але не визнають чернецтво, поклоніння святым та їхнім мощам. Хрещення, причастя та богослужіння відбуваються в них національними мовами.

У 1830–50-х роках на Во-

Необразливе

лінії з'явились чимало німецьких колоній. Німецька міграція була відповіддю на запрошення російського царського уряду. Зауважте, йдеться вже не про менонітів, а лютеран. На початку ХХ століття на волинській землі вже існувало більш як сто їхніх колоній.

Евангельсько-лютеранська громада Житомирського приходу мала свої філіали в Рівному й Тучині. У Рівному збудували молитовний будинок лютеран, який 1927 року перебудували в кірху (лютеранський храм для богослужіння). У 1940-му, після переселення німецького населення на територію загарбані гітлерівцями Польщі, радянська влада мала намір відкрити в кірсі музей, але руки не дійшли. Після війни в будівлі кірхи був кінотеатр «Зміна», а в 1960-ті роки будинок знесли. Сьогодні на тому місці на вулиці Пушкіна височіє багатоповерхівка.

Більшість німецьких колоністів-лютеран займалися землеробством. Серед них були робітники, вчителі, пастори. З останніх найбільш шанованими були тучинський пастор Гуго-Карл Шмідт і рівненський – Ернест Альтгаузен. У документах Держархіву області згадується про те, що рівненський пастор виїздив до сіл Рівненського повіту, в яких жили німецькі колоністи, хрестив там дітей, проводив в останню путь померлих тощо. В одному з документів йдеться про те, що у Рівному в серпні 1905 року він хрестив дівчинку Мирославу, батьки якої (Карл Міончинський та його дружина Анна, уроджена Тарта) були евангельсько-реформаторського віросповідання.

Кірха евангельсько-аугсбурзької церкви.
Рівне. 30-ті роки ХХ століття.

Як і меноніти, лютерани були добрими сусідами і католикам, і православним, у більшості полякам та українцям за національністю. Толерантними були вони і щодо євреїв-їудеїв.

У ХІХ столітті з'явилися евангельські християни-баптисти. Частина німців належала саме до них, як-от мешканці німецької колонії Коловерти (150 чоловік).

Гусити. У 60–70 роках ХІХ століття на Волині оселилися і чеські колоністи. Як і німецькі, вони були запрошені російським урядом, що мав на меті сприяння аграрному розвитку краю з впровадженням більш прогресивного ведення сільськогосподарської справи. Кращою методикою господарювання на землі володіли на той час саме чехи. А ще у влади були наміри «навернення» частини західних слов'ян (чехів) до православ'я. Тому розселили чеських колоністів на родючих землях Волині в сучасних Дубенському, Млинівському, Здолбунівському районах. Серед чехів були католики,

православні й протестанти – гусити. Останні – послідовники Яна Гуса (народився 1555 року), народного проповідника, вчення якого було близьке до протестантизму. Гусити були прихильниками Реформації в Чехії і половини ХV століття. Гуситський рух у Чехії і частково в Словаччині мав не тільки релігійний аспект (виступи проти католицької церкви), а й політично-військовий. Саме цей рух створив передумови для Реформації в Європі.

Відсутність єдності у питаннях релігійного життя призвела до конфесійного розколу серед чехів Волині. Тому більшість із них стали православними вірянами. Проте у збереженій в архівах резолюції чехів Волинської губернії стосовно віри в 1870 році, незважаючи на слова прихильності до православ'я, є слова вдячності «мученику Йоану Гусу».

Валентина ДАНИЛЧЕВА,
старший науковий
співробітник Рівненського
обласного краєзнавчого
музею